

Desenvolupament de polítiques que aconseguixin convertir la competència lingüística en ús actiu entre grups d'adults joves: projecte Pentecosta

Autor

Joan M. Romani

Institut de Sociolingüística Catalana

Aquest projecte, promogut des d'Irlanda i cofinançat per la Direcció General XXII de la Unió Europea, pretén esbrinar el paper de les xarxes socials en les quals es troben els adults joves i com aquestes actuen per tal que siguin usuaris habituals (o no) de llengües planificades que no són la llengua de la família. La tècnica utilitzada ha estat qualitativa, amb un protocol de recollida de dades consensuat entre els membres participants.

Introducció

Aquest projecte, subvencionat per la Direcció General XXII de la Unió Europea, va ser promogut i coordinat per l'Institut de Lingüística d'Irlanda (Dublín), i van col·laborar-hi l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Direcció General de Política Lingüística (Barcelona), el Seminari de Sociolingüística de Galícia (Santiago de Compostel·la), la Viceconselleria de Política Lingüística del Govern Basc (Vitòria), l'Acadèmia Frisona (Ljouwert) i la Universitat de Gal·les a Bangor (Bangor). Alguns dels integrants ja havien participat en un projecte anterior, el projecte Euromosaic, en diferents graus.

Per què uns parlants inicials de la llengua N (llengua familiar no planificada) que han après M (la llengua planificada) acaben adoptant M com a llengua habitual i altres no ho fan? Si els parlants de M es mantenen i els de N adopten N, la llengua N s'expandirà. La pregunta formulada és una de les que es plantegen quan s'actua en política lingüística. Una hipòtesi explicativa proposada és la influència de les interaccions lingüístiques en les xarxes de relació habituals: com més present hi sigui M, més possibilitats tindrà d'esdevenir llengua usada habitualment per parlants que no l'han après en el si de la família.

La qüestió de la rendibilitat de l'esforç de les polítiques de formació lingüística (producció de parlants) és molt important en general, i especialment pel que fa a les persones joves que deixen el sistema educatiu i passen a ser elements actius en diferents àmbits de la vida social: estableixen relacions de parella, funden una llar diferent de la llar paterna, entren en el món laboral, etc. Algunes enquestes i altres estudis sobre usos lingüístics han evidenciat que hi ha un desajustament entre la competència assolida i els nivells d'ús entre els adults joves. Això és així no només a Catalunya, sinó també en altres països europeus, com per exemple Euskadi, Galícia i Gal·les.

S'ha polemitzat força sobre el fet que, en el cas de grups lingüístics minoritaris, l'èxit en el pas de la proficiència assolida al llarg de l'estada en el sistema educatiu, i en altres agències de producció lingüística, a l'ús actiu habitual, depèn quasi totalment de la

manera com els adults joves són integrats en les xarxes socials. Els diferents equips que han col·laborat en aquest treball compartim aquesta hipòtesi. Tot i que els resultats obtinguts en aquest treball suggereixen fortament que aquest procés és obert a intervencions d'una política lingüística ben estructurada, el disseny d'aquesta mena d'intervencions en circumstàncies concretes demana una enquesta més àmplia que la que ens ha estat possible fer en aquesta ocasió, en què ens hem trobat amb limitacions en els recursos pressupostaris i humans que hi hem pogut dedicar.

Objectiu

Aquest treball pretenia destacar el paper de les xarxes socials en el procés de la producció i la reproducció lingüístiques, i la seva relació amb l'ús que en fan els parlants que són adults joves. La manera com aquests s'integren en les xarxes socials formades per persones pertanyents a llengües mitjanes i/o minoritzades es considera crucial per a la supervivència d'aquests grups lingüístics.

Metodologia

Ateses les circumstàncies i possibilitats, es va optar per fer un treball qualitatiu. Cadascun dels equips participants va partir de treballs de caire sociològic o sociolingüístic que permetessin establir un univers a partir del qual dissenyar una mostra d'individus a entrevistar mitjançant un protocol comú a tots els grups, consensuat prèviament. La versió original anglesa va ser feta per l'equip coordinador, i cadascun dels altres participants va adaptar-lo a la seva llengua i la seva realitat social.

Per tal de mantenir la interacció entre els diferents equips, a més del contacte sovintejat mitjançant correu electrònic es van fer dues reunions de coordinació i posada en comú, la primera el 9 i 10 d'octubre de 1997 a Santiago de Compostel·la, i la segona els dies 16 i 17 de març de 1998 a Barcelona.

El cas de Catalunya: estudi previ utilitzat. Es va partir de l'estudi INUSCAT de 1994, en què del total de 3.024 persones entrevistades

en aquell estudi n'hi havia 1.297 que corresponien al concepte «adults joves» (que en aquest projecte vol dir persones entre 16 i 35 anys). Les variables del qüestionari permetien avaluar la competència i el grau d'ús del català per part de les persones entrevistades. Atesa l'especificitat del nostre objectiu, es va encarregar una reexplotació de les dades corresponents a la submostra. Aquesta reexplotació va permetre determinar una sèrie de persones que complien les condicions de tenir el castellà com a llengua de relació familiar i alhora ser competents en català. Aquest subgrup es va dividir en dos de més petits, un d'integrat per persones que habitualment usaven el català i un altre pels qui habitualment no l'usaven o l'usaven molt poc. Aquestes van ser les persones a partir de les quals es va establir la mostra per a la segona fase del treball. La resta de la mostra es va establir mitjançant «efecte de bola de neu», controlant quotes d'edat i sexe.

Estudi qualitatiu. Per a l'estudi qualitatiu, dut a terme pels professors F. Xavier Vila i Jaume Farràs, de la Universitat de Barcelona, es va fer servir la versió catalana del protocol consensuat, usat en les entrevistes amb 20 persones, en les condicions esmentades. En aquest protocol han estat detectades una sèrie de qüestions que es proposa de reformar si s'utilitza en ocasions posteriors.

Els altres participants. Al començament s'havia acordat que cada realitat seria estudiada mitjançant l'anàlisi qualitativa de 20 casos, parlants no nadius de la llengua corresponent, 10 que fossin parlants competents i habituals i 10 que fossin parlants competents però esporàdics. Els diferents equips s'hi han ajustat el màxim que han pogut.

- Els **bascos** van partir d'una enquesta feta el 1996 sobre xarxes socials, i van aplicar el protocol consensuat a una mostra de 27 persones d'Eibar i Sant Sebastià, i van complementar-ho amb un altre treball qualitatiu sobre grups i històries de vida en què un dels temes tractats era el de la llengua.

- Els **gallecs** es van basar en l'immens treball —encara rendible— que és el mapa sociolingüístic de Galícia (MSG). Van seleccionar 20 casos aparellats en què les variables de classificació coincidissin i només la referida a l'ús lingüístic del gallec fos diferent. Van haver de fer algun canvi en la mostra inicial prevista, atès que van trobar alguns individus considerats parlants esporàdics de gallec en el moment en què es va fer el treball de camp del mapa, havien esdevinguts parlants habituals en el segon moment. Van

escollir 8 individus de ciutats grans (la Corunya i Vigo) i 12 d'altres ciutats més petites. En el seu tractament de les dades, van calcular índexs de densitat de la presència del gallec a les diferents xarxes.

- El treball **irlandès** es va fer amb joves de Galway, una ciutat universitària mitjana (57.000 habitants) ubicada a la costa oest, dins de la zona anglòfona, no gaire lluny d'un dels districtes gaelicoparlants més importants, del qual fa de centre de serveis. Els subjectes van ser escollits mitjançant tècnica de bola de neu a partir d'uns quants informants clau. Aquesta tècnica va plantejar més dificultats de les inicialment previstes perquè la naturalesa del bilingüisme a Irlanda és tal que moltes vegades els informants no sabien fins a quin punt els seus coneguts usaven l'irlandès.

- El treball **gal·lès** incloïa 21 persones (10 homes i 11 dones) del comtat de Gwynedd, on és ubicada la Universitat de Bangor. El marc escolar ofereix diverses possibilitats de llengua d'aprenentatge, en què no hi predomina el gal·lès.

- El treball **frisó** presenta la singularitat que el darrer cens holandès va ser fet el 1971! Saber si les mostres escollides per a una enquesta reproduïen o no l'estructura de la població no és possible. Així, es va partir d'un treball anterior (n = 1.368 persones) fet el 1984. Els 20 entrevistats van ser seleccionats pel procediment de la bola de neu. A diferència d'altres situacions, la proporció d'individus que viuen en àmbit rural és molt elevada.

Amb les dades obtingudes i els informes de cada cas, es va elaborar un informe que va ser presentat a Brussel·les el 31 de maig de 1998, amb l'estructura següent:

- Capítol 1. Introducció, on consten els integrants, el plantejament i la justificació del treball, metodologia seguida i calendari de desenvolupament dels treballs. S'hi feien constar semblances i diferències entre les situacions considerades.

- Capítols 2 a 7, amb els sis informes resultants de cada situació estudiada.

- Capítol 8, amb valoració del conjunt i conclusions.

- Annexos. Mostra dels protocols utilitzats per a la recollida de dades.

Resultats

Conclusions del cas català. La fase qualitativa d'aquest treball ha estat una de les possibles continuacions o derivacions d'un treball quantitatiu fet el 1994 (Inuscat sub-

jectiu). Sempre és profitós i interessant complementar treballs qualitius i quantitius.

Sintetitzats en una frase, es pot dir que *els informants estudiats, i per extensió, les seves xarxes socials, han incorporat el català al seu repertori comunicatiu de forma majoritària i activa*. Malgrat diferències considerables entre individus, el col·lectiu estudiat no només disposa d'un coneixement elevat de la llengua catalana, sinó que a més en fa un ús considerable en la seva vida professional, associativa i privada. I apareixen indicis que en el futur pot continuar creixent el paper que el català desenvolupa per a aquests ciutadans, sobretot a mesura que adults joves bilingüitzats s'emancipin de llars unilingües en castellà i estableixin noves unitats familiars. La majoria dels que són competents són alhora parlants actius.

Les dades recollides i analitzades suggereixen que la divisió dels ciutadans de Catalunya entre catalanoparlants i castellano-parlants està esdevenint una categorització anacrònica i sense valor operatiu a causa de la seva falta de contacte amb la realitat, com a mínim entre els nascuts a Catalunya.

Les dades sobre l'ús del català en les xarxes socials per part de joves catalanoparlants bilingües que tenen el castellà com a llengua materna són molt positives. Cal tenir present que als autors, per la limitació de la mostra, no els ha estat possible accedir a joves que, havent superat l'ensenyament obligatori, no siguin prou competents en català per usar-lo amb fluïdesa. Aquest subgrup podria ser l'objecte d'un altre treball qualitatiu.

En un altre ordre de coses, es constata que participar amb altres grups europeus de recerca sobre realitats més o menys similars dóna més profunditat al mateix treball i permet accedir a la informació generada per ells, amb un cost mínim.

Conclusions generals del treball. La hipòtesi general del projecte ha estat validada. Els resultats mostren que les xarxes socials de la gent jove es dissolen totalment o parcial i que es formen noves xarxes a gran escala al llarg d'aquest període del cicle vital. De més a més, apareixen notables conseqüències en els usos lingüístics que tenen com a causa aquestes transformacions de les xarxes.

Qui llegeixi aquests estudis conclourà que hi ha una cert nombre de factors variables que cal tenir en compte abans de tractar de treure'n conclusions. Un exemple d'això pot ser la distància lingüística entre les parelles de llengües presents. Com a sistemes lingüístics, hi ha molta més distància entre basc i

castellà, irlandès i anglès, i gal·lès i anglès que no en els altres tres casos. En aquest segon bloc, hi ha un cert grau de comprensió, i el pas a la parla és relativament petit. Alguns parlants només han de superar el fet de tenir més confiança en ells mateixos, i llavors la inclusió en una xarxa és una cosa relativament senzilla. En els treballs efectuats s'ha trobat, per exemple, que la major part dels entrevistats que tenen el frisó com a L2 l'han après en interacció informal amb parlants de frisó L1. Això es dóna escassament a Irlanda, el País Basc o a Gal·les, tot i que aquests processos informals d'aprenentatge no són impossibles. En segon lloc, existeixen notables variacions en les situacions bilingües en tots els casos considerats, que no han aparegut del tot perquè la mostra de les xarxes socials que ha estat utilitzada era molt petita. Hi ha, encara, altres factors que estan relacionats amb el context socioeconòmic i la política lingüística.

Tenint presents aquestes consideracions, cal destacar com l'habilitat de *saber parlar* la llengua minoritzada emergeix freqüentment com a factor clau que determina l'estructura i el funcionament de les xarxes socials. De manera simplificada, són en primer lloc els qui han superat el llinar de l'habilitat els qui tenen més èxit en la integració, o en ésser integrats, en les xarxes en les quals la llengua en qüestió és usada. Aquesta troballa reorienta la preferència atorgada al sistema educatiu. Si s'accepta que l'aprenentatge d'una llengua és en gran part en funció del nombre d'hores invertides en l'estudi, sembla prou raonable proposar que els programes més intensius (immersió, programes bilingües...) siguin aplicats en contextos postescolars.

Considerar aquest treball com un projecte pilot porta a considerar-ne la validesa com a referència per arribar a termes amb resultats vàlids sobre habilitats i usos lingüístics. No hi ha gaires dubtes quant al valor d'aquests treballs en tant que actuen més enllà de les limitacions de les grans enquestes sobre usos lingüístics. La qüestió rau a saber si es pot anar més lluny seguint la línia de les recerques qualitatives, en tant que, fins a un cert punt, aquest mètode encara es basa en entrevistes formals en oposició a les tècniques d'investigació observacionals.

Ens agradaria fer constar que aquest treball, fins a un cert punt, ha sofert les tensions contradictòries entre les perspectives macrosociolingüístiques i microsociolingüístiques.

El qüestionari utilitzat és sens dubte un bon instrument per a l'anàlisi en els camps

quantitatiu i macrosocial. La seva aplicació a col·lectius petits —com els que nosaltres hem utilitzat— no es pot fer sense greus dificultats, sobretot pel que fa al caràcter no representatiu de la selecció dels subjectes. Aquí, també, la naturalesa tancada del qüestionari ha impossibilitat la recollida de dades qualitatives que podien haver enriquit molt una anàlisi microsociolingüística. Creiem que això és d'una gran importància de cara a futures aplicacions del qüestionari a mostres més grans i, sobretot, més representatives, i seria enraonat basar això en dades macrosociolingüístiques.

És important que futures recerques complementàries no es restringeixin a l'estudi de parlants bilingües, sinó que abastin el conjunt dels parlants de llengua primera, o fins i tot el conjunt sencer de la joventut, independentment de quina sigui la seva primera llengua. Semblaria evident que només una iniciativa d'aquestes característiques ens permetria saber quina és la importància real de cadascun dels grups esmentats entre els parlants de llengua primera, i només un estudi d'aquest tipus permetria saber si els seus coetanis presenten subgrups semblants o si apareixen altres formes d'agrupament.

També és necessari explorar el context de la interacció de la xarxa, saber fins a quin punt les respostes breus sobre els usos lingüístics donades en el transcurs d'una entrevista formal són prou reveladores de la intensitat i de la qualitat de l'ús d'una o altra llengua.

Per exemple, el context de la feina apareix freqüentment en els estudis com un àmbit important de generació i manteniment de xarxes. Però necessitem saber més coses sobre la importància de les relacions a la feina, diferències entre col·legues del mateix nivell, grups més amplis de companys de feina, relacions amb clients, sobre com és percebut el lloc de treball en termes de llengua.

La recerca futura podria centrar-se, per tant, en més estudis d'aquests dos resultats importants que hem trobat: la formació de xarxes per causa de la competència lingüística, i el lloc de treball com a entorn facilitador (o no!).

Altres resultats que també mereixen ser estudiats i analitzats inclouen la tendència, apareguda sobretot en l'estudi basc, que els entrevistats casats grans modifiquen els seus usos lingüístics per tal de proporcionar als seus fills un entorn de suport en llengua basca. El corol·lari d'aquesta qüestió té a veure amb els entrevistats més joves. A

manca d'alguna mena de compromís per intervenir sobre el medi en què es mouen amb intenció de promoure la llengua minoritària (la que ells parlen), els grups més joves resten a la mercè del medi, i això significa que una millora en la situació del medi seria decisiva per a ells.

L'observació participant és el millor mitjà per aconseguir resultats que van més enllà de les limitacions del present treball. També cal seguir els aspectes més ortodoxos de l'anàlisi de xarxes, desenvolupant l'enllaç entre factors com la multiplicitat i la densitat si volem aprofundir la validesa del mètode.

A l'altre extrem, té una considerable importància saber l'abast estadístic del comportament que hem comentat una mica més amunt, saber quants dels que han acabat l'ensenyament primari amb un nivell alt de competència fan servir aquesta habilitat actualment de manera àmplia quan són adults, i si aquest nivell de competència està limitat per referència a la naturalesa dialògica del llenguatge i la seva relació amb converses específiques amb els qui han après la llengua mitjançant les estructures formals d'ensenyament. Així mateix, la competència apareix com a element estructurador de les xarxes socials.

Bibliografia

ARAGAY, J. M., *INUSCAT*, 1994.

FARRÀS, J.; VILA, F. Xavier. *Coneixements i usos lingüístics entre el jovent castellanoparlant bilingüitzat a Catalunya*. Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística. Barcelona, 1998.

LINGUISTICS INSTITUTE OF IRELAND / RESEARCH CENTRE WALES / THE FRISKE AKADEMY / HIZKUNTZA POLITIKARAKO SAILORDETZA / INSTITUT DE SOCIO-LINGÜÍSTICA CATALANA DE LA DGPL / SEMINARIO DE SOCIO-LINGÜÍSTICA DE LA REAL ACADEMIA GALEGA. *Developing Policies to improve the Conversion of Language Competence into Language Use among young Adult Groups*. Report as Submitted to The Commission of the European Union DGXXII: Education, Training and Youth. Brussel·les, 1998.

SOLÉ I CAMARDONS, Joan. *Llengua i joventut a la dècada dels noranta*. Informe recull d'estudis sociolingüístics. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística, Barcelona, 1997.